

СЕКЦІЯ 3 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.4

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2021-1-5>**Зварич І.Т.**

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри менеджменту і маркетингу
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

Зварич О.І.

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

Zvarych Igor

*Doctor of Political Sciences, Professor,
Professor of the Management and Marketing Department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Zvarych Olena

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor of the International Economic Relations Department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

METHODOLOGICAL APPROACH TO FORMATION OF THE MODERN CONCEPT OF ECONOMIC DEVELOPMENT REGION

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлюється проблематика використання методологічного базису у формуванні концепції економічного розвитку регіону. При цьому обґрунтовано, що під нею логічно розуміти цілісну систему поглядів, які визначають напрям, стратегію та тактику реалізації якісних і структурних змін у його економіці, формування якої відбувається шляхом створення та організації знань про об'єкт дослідження. Отже, методологічним базисом (основою) концепції економічного розвитку території можна вважати належну організацію діяльності стосовно його наповнення знаннями. Він включає парадигму наукового пізнання (вхід у теорії систем і системного аналізу), концепцію економічного розвитку регіону («чорна скринька») та його конструкт. Водночас застосування кількісних і якісних методів дослідження гарантує ефективність такого аналізу. Охарактеризовані методи дають можливість: ідентифікувати структурно-функціональні особливості регіонів, потенціал їхнього розвитку, його актуальні та потенційні бар'єри, що швидко змінюються; визначити структуру і тренди людського капіталу та соціальної активності; здійснити оцінку територій із погляду рівня їхньої інфраструктури; будувати моделі просторового розвитку з урахуванням їхніх виробничих, інноваційних, інфраструктурних чинників та інституційного оточення, ідентифікації або делімітації функціональних просторів на регіональному і національному рівнях.

Ключові слова: регіон, концепт, концепція, економічний розвиток та його концепція і методи, методика та методологія і методологічний базис.

АННОТАЦІЯ

В статье освещается проблематика использования методологического базиса в формировании современной концепции экономического развития региона. При этом обосновано,

что под ней логично понимать целостную систему взглядов, определяющих направление, стратегию и тактику реализации качественных и структурных изменений в его экономике, формирование которой происходит путем создания и организации знаний об объекте исследования. Поэтому методологическим базисом (основой) концепции экономического развития территории можно считать организацию деятельности по его наполнению знаниями. Он включает парадигму научного познания (вход в теории систем и системного анализа), концепцию экономического развития региона («черный ящик») и его конструкт. Одновременно применение количественных и качественных методов исследования гарантирует эффективность такого анализа. Охарактеризованные методы дают возможность: идентифицировать структурно-функциональные особенности регионов, потенциал их развития и его быстро меняющиеся актуальные и потенциальные барьеры; определить структуру и тренды человеческого капитала и социальной активности; осуществить оценку территорий с точки зрения уровня их инфраструктуры; строить модели пространственного развития с учётом разных производственных, инновационных и инфраструктурных факторов и институционального окружения и идентификации или же делимитации функциональных пространств как на региональном, так и на национальном уровнях.

Ключевые слова: регион, концепт, концепция, социально-экономическое переустройство, концепция экономического развития, методика, методология и методологический базис.

ANNOTATION

This article highlights the issue of using the methodological basis in the formation of the concept of economic development of the region. Using systematic and synergetic approaches, methods

of analysis and synthesis, induction and deduction, it is substantiated that, considering the economic development of the territory as qualitative and structural changes in its economy due to economic growth, it is logical to understand a holistic system of views and tactics implementation of qualitative and structural changes in the economy of the territory, the formation of which occurs through the creation and organization of knowledge about the object of study. Therefore, the methodological basis of the concept of economic development of the territory can be considered the organization of activities related to its filling with relevant knowledge (their formation). Such knowledge increases mainly in a cumulative way and plays a major role in the economic and social systems of the state, accumulating centers of concentration of economic activity, i.e. the creation of added value and jobs. At the same time, understanding the development of regions and their role in the economic development of each country requires an analysis of all the interrelated functions they perform, as well as the relationship between them and the external environment. There are also close relationships between the economic functioning of the territory and the standard and living conditions of its inhabitants / population. Therefore, the economic basis of economic development of the region includes the paradigm of scientific knowledge (entry into the theory of systems and its analysis) and the concept of economic development of the territory and its construct. At the same time, the use of quantitative and qualitative research methods in addition to those already mentioned guarantees the effectiveness of such an analysis. The described methods make it possible to: identify the structural and functional features of the regions, the potential of their development, its current and potential barriers that are changing rapidly; determine the structure defining and trends of human capital and social activity; to assess the territories in terms of the level of their infrastructure; build various models of spatial development taking into account production, innovation and infrastructural factors and appropriate institutional environment, identification or delimitation of functional spaces both just the regional so and national different hierarchical levels.

Key words: region, concept, socio-economic adjustment, the concept of economic development of the region, methods, methodology and methodological basis.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Із метою формування концепції економічного розвитку регіону слід визначити її методологічний базис, що актуалізує дослідження у цьому напрямі, зважаючи і на побудову в Україні ринкової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. На наше переконання, наводити окремі праці щодо методології та методологічного базису формування концепції економічного розвитку з їх широкого загалу, які давно увійшли у вітчизняний науковий простір, котрий активно поповнюється особливо останнім часом, необхідності немає. Водночас варто звернути особливу увагу на публікації у цьому контексті таких учених, як І. Благун, Н. Внукова, Л. Дмитришин, М. Долішній, Н. Дубровіна, В. Карпов, Т. Клебанова, Л. Сисак, О. Солтисік, Д. Стеченко, Н. Стоянець, К. Стрижиченко [1–8]. У зв'язку з побудовою в Україні ринкової економіки дослідження цієї проблеми мають не лише теоретичне, а й практичне значення, що і стало завданням цієї наукової розвідки. Це особливо стосується таких ще не до кінця вивчених питань, як визначення концепції економічного розвитку регіону і ме-

тодологічного базису (основи) її формування та цілої низки інших.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідження цих проблем як ключових у контексті економічного розвитку регіону й є головною метою цієї статті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Не заперечуючи науковій значущості енциклопедичних визначень методології [9; 10], ми притримуємося її розгляду як вчення про організацію діяльності [9], яке, на наше переконання, однозначно пояснює її предмет – організацію діяльності незалежно від її видів. Тож розкриємо сутність *методології* як учення у відношенні до вибраного напрямку наукової діяльності – формування концепції економічного розвитку регіону. Як зазначено у [3], «*концепція* (лат. *conceptio* – сприйняття) – 1) система певних дій і поглядів та явищ, спосіб тлумачення і розуміння теорії; 2) форма та засіб наукового пізнання і спосіб, розуміння, пояснення або ж тлумачення основної ідеї чи теорії; науково обґрунтоване та логічно доведене вираження її основного змісту, проте на відміну від неї воно не може втілюватися у систему точних наукових понять; 3) в економіці – система поглядів і помислів, що визначають основний напрям та стратегію і тактику реалізації різних бізнесово-підприємницьких проектів та програм».

Отже, розглядаючи *економічний розвиток регіону* як різні якісні та структурні зміни у його економіці внаслідок економічного зростання, *під його концепцією* розумітимемо систему тих поглядів, які визначають основний напрям, стратегію і тактику реалізації якісних та структурних змін у його економіці. Її формування відбувається шляхом створення й організації знань про об'єкт дослідження. Отже, методологічним базисом (основою) концепції економічного розвитку території можна вважати відповідну організацію діяльності стосовно його наповнення знаннями (їх формування). Такі знання збільшуються, головним чином, у кумулятивний спосіб та відіграють основну роль в економічній і соціальній системі держави, акумулюючи осередки концентрації економічної активності, тобто створення доданої вартості та робочих місць. Розуміння розвитку регіонів та їхньої провідної ролі у соціально-економічному розвитку країни потребує аналізу всіх взаємопов'язаних функцій, які виконуються ними, і взаємозв'язків між ними і зовнішнім середовищем. Існують також тісні взаємовідносини між економічним функціонуванням території та досягнутим рівнем і умовами життя усіх її мешканців.

Виходячи з основ дослідницьких технік, методи регіоналістики можна поділити на дві групи: *описові* (якісний аналіз) і *кількісні*. Жодна з них не використовується у, так би мовити, чистому вигляді. Важко уявити, щоб описовий метод не був би доповнений даними статистич-

них досліджень (опис завжди ґрунтується на відповідних кількісних оцінках). Аналогічно і кількісний підхід до регіоналістики не може виключати певних якісних характеристик.

До важливих видів описового методу можна віднести: метод історичного аналізу досліджуваного простору, інтуїтивні методи, у тому числі експертні, самореєстрації та сценарні тощо. Серед кількісних методів варто виокремити: метод *input-output*, що належно пристосований для відповідного трактування міжгалузевих і міжрегіональних потоків, економічного районування, типології та класифікації, методи, які використовуються для оцінки економіко-географічного положення або ж природно-ресурсного потенціалу кожного регіону, і відомого таксономічного (комплексного) аналізу та ін. [1–8].

У практиці досліджень просторових одиниць з однаковим успіхом застосовують як описові, так і кількісні методи. У США та державах Західної Європи дослідження розвитку територіальних одиниць відзначаються їх максимальною матеріалізацією. У багатьох випадках зустрічаємо і перебільшений відрив від якісного аналізу, що є негативним явищем. Очевидно, немає відповідних дослідницьких методів, абсолютно досконалих, бо це означало б досягнення максимуму можливостей розвитку знань щодо світу. Можна говорити про кращі та гірші методи, більш чи менш точні. Кожному з них можна закинути недосконалість, кожен має і деякі індивідуальні переваги [14].

Описовий метод дослідження територіальних одиниць відзначається детальним аналізом фактів, а це варто вважати позитивною ознакою. З іншого боку, під час його застосування отримуємо неточні та непорівнювані у широкому масштабі результати. Окрім цього, він дає змогу отримати лише суб'єктивні оцінки. Кількісні методи не мають деяких недоліків описових. Перш за все вони дають конкретні (вимірювані кількісно), відносно об'єктивні результати. Своєю чергою, це є й неодмінною умовою застосування тимчасово-просторових

порівнянь, що особливо важливо саме для регіональних досліджень. У визначених умовах використання кількісних методів утруднюється відсутністю відповідних статистичних матеріалів, які потрібні для регіонального аналізу як у галузевому, так і у просторовому трактуваннях. Для розуміння сутності методології формування концепції економічного розвитку регіону важливо мати на увазі, що такий методологічний підхід «занурений» у більш загальний процес наукового пізнання. Це враховується не лише на етапі формування концепції економічного розвитку регіону, а й на його завершальній фазі, яка означає аналіз та синтез різних результатів дослідження, які одержуються на основі використання методів дослідження, і формування відповідних конструктів. А звідси, методологічні принципи формування концептів є своєрідним містком між принципами наукового пізнання та визначальними науковими методологічними принципами формування належних конструктів соціально-економічного розвитку різних територій (рис. 1).

Варто зауважити й те, що основною умовою методології як організації науково-дослідної діяльності є відповідна інформаційна достатність. Це означає, що повинно бути чітко сформульоване уявлення про те, що вважати за вхідні та вихідні змінні досліджуваного об'єкта, які чинники суттєво впливають на процес його функціонування. «Якщо рівень інформаційної достатності низький, то створити концепцію, із використанням якої й можна було б отримати нові знання відносно об'єкта дослідження, практично неможливо» [1].

Формування концепції економічного розвитку регіону можливе завдяки застосуванню відповідного комплексу методів, який ґрунтується на системній парадигмі наукового пізнання й економічній теорії та теорії регіоналістики. Із іншого боку, виходячи з об'єкта дослідження, не менш важливим є ґрунтування методів на теоріях економічного розвитку, що дають змогу системно досліджувати основні чинники економічного розвитку регіонів. У цій роботі

Рис. 1. Методологічні принципи формування концептів і конструктів економічного розвитку регіону [2]

виокремлено два підходи до дослідження чинників економічного розвитку: теорії традиційного напрямку та новітній (сучасний) підхід до їх характеристики. Згідно з вибраним шляхом, необхідно підібрати і низку різних методів дослідження чинників економічного розвитку регіонів. Прикінцевим етапом – поза межами формування концепції економічного розвитку регіону – є етап формування конструкту (результату формування концептів). На нашу думку, таким можуть бути *ключові чинники успіху (КЧУ) регіонів* як здатність регіональної економіки оптимізувати ендогенні ресурси, щоб конкурувати та утверджуватися на вітчизняних і глобальних ринках, та здатність адаптуватися до змін у їхніх межах. Ланцюг реалізації методології формування відповідної концепції економічного розвитку регіону відображено на рис. 2. Він включає відповідну парадигму наукового пізнання (вхід – у теорії систем і системного аналізу) та концепцію економічного розвитку регіону («чорна скринька»), як і конструкт його економічної розбудови (вихід).

Таким чином, методологічний базис формування концепції повинен мати у своїй основі принципи наукового пізнання, що буде враховано під час використання коректних об'єкту дослідження комплексу його основних методів.

Далі детально проаналізуємо і відповідну триаду «традиційні та новітні теорії економічного розвитку територій – чинники їхньої економічної розбудови – визначальні методи, які використовуються для їх дослідження».

Традиційні теорії економічного розвитку регіонів.

1. Виробничі чинники економічного розвитку регіону. Компактним апаратом дослідження різних виробничих чинників економічного розвитку регіону є *теорія економічної бази*. «Вона дає можливість аналізувати його галузеву структуру в регіоні з погляду ступеня стабільності та рівня спеціалізації (диверсифікації), повторюваності виробничого процесу і повноти виробничо-технологічного циклу та меж пов'язаності регіонального комплексу». На основі застосування *структурного аналізу* виокремлюються базові галузі чи галузі спеціалізації й можливо оцінити інтенсивність виконання базових функцій у різних регіонах і співвідношення між певними галузями спеціалізації та допоміжними (комплектуючими) та обслуговуючими секторами [7].

Окрім цього, як зазначається у [6], «...у територіальній організації виробництва та розподілу праці в останні десятиріччя дедалі помітнішою стає спеціалізація не на окремих

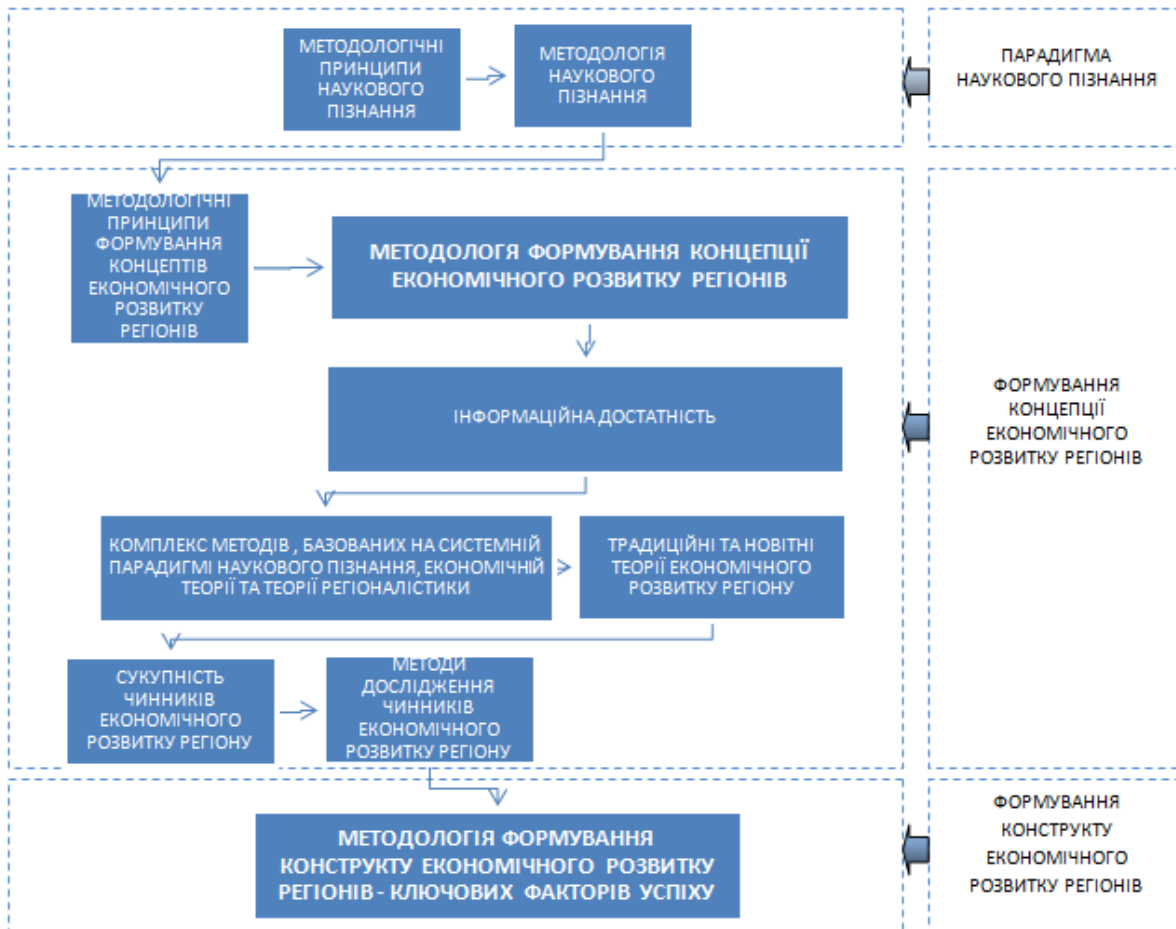

Рис. 2. Ланцюг (алгоритм) реалізації методології формування концепції економічного розвитку вітчизняного регіону [2]

галузях виробництва, а на відповідних рівнях (функціях) економічної діяльності». Намагаючись використати наявний теоретичний апарат моделей економічної бази до дослідження нової економіки, можна виокремити такі рівні (функції) економічної діяльності, як управління, дослідження та розвиток і виробництво та інфраструктура. Отже, з використанням *структурно-функціонального аналізу* логічно виокремити регіони:

- з яскраво вираженою гіпертрофією різних галузей виробництва;
- зі збалансованістю відповідних галузей виробництва і послуг;
- зі збалансованістю галузей виробництва та досліджень і розвитку;
- із досить помітною гіпертрофією територіального управління;
- регіони, у яких базові функції не з'ясовано.

Економіко-статистичний аналіз видів економічної діяльності згідно з КВЕД у часовому вимірі дає змогу визначити середні показники:

- галузевої структури і локалізації;
- концентрації та диверсифікації;
- регіонального мультиплікатора і коефіцієнта інтенсивності виконання відповідних базових функцій, значення яких є важливим у такому процесі.

Використання *аналізу просторових даних* до цієї групи показників економічної бази для кожного з регіонів дає можливість здійснити їх порівняння з галузевою структурою у країні у цілому й у міжрегіональному розрізі. Такий вид аналізу та економіко-статистичний аналіз, головним чином, і буде застосовуватися до усіх інших теорій економічного розвитку територій.

2. Інфраструктурні чинники економічного розвитку регіону. Матеріальна і соціальна інфраструктура згадується в *концепції ендегенного регіонального розвитку Бігла* як реклама місцевої матеріальної та соціальної інфраструктури. При цьому такий термін, як «інфраструктура», ідентифікують як «...комплекс галузей економічного і соціального життя, які мають підпорядкований та допоміжний характер, обслуговують виробництво, забезпечуючи умови життєдіяльності суспільства: виробнича і соціальна інфраструктура». До виробничої включають транспорт, зв'язок, енергетику, водну інфраструктуру, охорону навколишнього середовища, а до соціальної – науку, освіту, охорону здоров'я, соціальний захист населення, культуру та відпочинок [2].

Багато уваги у наукових роботах приділяється й ринковому складнику регіональної інфраструктури виходячи із сучасних тенденцій її розвитку. «Ринкова інфраструктура – це комплекс інститутів, служб, підприємств, організацій, що забезпечує нормальний режим безперервного функціонування ринку на його території» [2]. Тому для аналізу інфраструктурних чинників економічного розвитку регіону взято до уваги виробничий, соціальний та

ринковий елементи регіональної інфраструктури. Кожному з них згідно з їх економічною інтерпретацією і *логічним аналізом* поставлено у відповідність певну сукупність різних показників-репрезентантів. Методика їх обчислення ґрунтується на системному використанні *логічного узагальнення, аналізу та синтезу* у належному категоріально-понятійному апараті саме такого дослідження.

Вибір методики оцінки взаємозв'язку між індикаторами виробничої, соціальної та ринкової інфраструктури і показником економічного розвитку регіонів спирається на теорію математичної статистики, якою для такого аналізу пропонується використовувати кореляційно-дисперсійний аналіз або ж *теорію метрики (відстані)*. Ці види аналізу схожі за суттю, але протилежні за висновками. Так, на підґрунті визначення коефіцієнтів кореляції та детермінації встановлюють тісноту лінійного взаємозв'язку між показниками, причому чим ближче їх абсолютне значення до 1, тим тісніший зв'язок, і навпаки, близькість за абсолютною оцінкою до 0 свідчить про відсутність зв'язку між цими показниками. Міри відстані дають змогу робити протилежні висновки: чим менша відстань між показниками, тим тісніший зв'язок між ними, та навпаки. У цій роботі зосереджено увагу на другому з них. Водночас за вибору метрики відстані з-поміж евклідової, манхеттенської, Міхновської та інших ми у цьому дослідженні зупинилися на евклідовій відстані.

3. Роль малого підприємництва як чинника економічного розвитку регіону. Незважаючи на те що мале підприємництво (МП) віднесене до вже традиційних чинників економічного розвитку регіону, такі сучасні теорії регіонального розвитку, як *нова теорія зростання і нова інституційна економіка*, розглядають його як невід'ємний сектор ринкової економіки, який має яскраво виражену регіональну орієнтацію. Такий підхід означає, що малим бізнесом формується його життєдіяльність, орієнтуючись передовсім на місцеву спільноту, обсяг та структуру місцевого попиту. Водночас органами місцевого самоврядування у межах їхніх законодавчих і виконавчих можливостей створюється підприємницький клімат. Для визначення ролі МП в економічному розвитку регіону і запропоновано використати методику оцінки його впливу на соціально-економічний та культурний розвиток території.

На першому кроці такої методики на регіональному рівні виділяються пріоритетні напрями діяльності суб'єктів малого підприємництва, які позитивно впливають на відповідну територію, що можуть визначатися кожним з органів місцевого самоврядування індивідуально залежно від основних особливостей розвитку території та рівня забезпеченості різного роду послугами. Шляхом *логічного аналізу* матеріалів державної статистики вибирають відносні параметри, якими характеризується розвиток

малого підприємництва у регіоні за кожним із пріоритетних напрямів. А для того щоб виявити характерність зв'язку між досліджуваними напрямами впливу малих підприємств з економічним розвитком території, здійснюється розрахунок коефіцієнта парної кореляції показників, які відображають функціонування малого підприємництва і стан економічного розвитку регіону. Із метою оцінки міри його внеску у рівень економічної розбудови території будується зведений інтегральний показник із використанням результатів кореляційного аналізу параметрів, що здійснюють найістотніший вплив на економічний розвиток регіонів. Чим більшим буде його значення, тим більша міра впливу на розбудову регіону малого бізнесу. На завершення цього фрагмента дослідження зазначимо, що описова статистика отриманих значень його розвитку дасть змогу підтвердити чи спростувати гіпотезу про вид взаємозв'язку між пріоритетними напрямами їхньої діяльності та соціально-економічною розбудовою територій.

Таким чином, оцінка функціонування діяльності малих підприємств із використанням вибіркового відносних показників і буде характеризувати міру його внеску у соціально-економічний розвиток кожного з регіонів зокрема.

Новітні теорії економічного розвитку регіонів.

4. Людський капітал регіону як один із чинників розвитку нової економіки. Нині спостерігається зростання зацікавленості тематикою, пов'язаною з побудовою нової економіки як такої системи, у якій знання, будучи стратегічним запасом суспільства, стають основою її функціонування. В економічному сенсі знання трактуються однаково як економічне благо та головний чинник розвитку економіки. Знання можуть створювати і використовувати у своїй діяльності тільки люди, тому у новій економіці зростає значення людського капіталу. Людський капітал як чинник виробництва розглянуто в новій теорії зростання Дж. Лукаса, Р. Баро, Х. Сала-і-Мартина; як ефект навчання через діяльність (*learninig-by-doing*) – у новій теорії зростання Лукаса; як рекламу загальної освіти, професійних вмінь, організаційних навиків, які спрямовуються на формування сектора високих технологій, – у концепції ендегенного регіонального розвитку Р. Камагні. При цьому людський капітал належить до нематеріальних запасів та є важливим складником інтелектуального. Його вимірювання вимагає ідентифікації емпіричних показників, що відносяться до найосновніших елементів людського капіталу, визначаючи його якість. У світлі роздумів про ті показники, які описують людський капітал у просторовому трактуванні, можна віднести: кількість студентів вищих навчальних закладів на 10 тис населення регіону; чисельність працівників освіти на ту ж кількість жителів; чисельність працівників, залучених до виконання наукових досліджень і розробок (НДКР) на 1 тис працевлаштованих;

забезпеченість населення лікарняними ліжками та їх кількість на 10 тис мешканців; частка зареєстрованих безробітних серед працездатних жителів [7].

На основі запропонованих показників здійснено обчислення інтегральної величини людського капіталу таксономічним методом. Водночас взято до уваги вплив зміни складників на рівень запасу людського капіталу. Отже, визначаються стимулятори, у разі використання яких має місце позитивна залежність між напрямами зміни складників і зміни запасів людського капіталу, та дестимулятори, у разі використання яких така залежність є оберненою. Окрім цього, отримані значення інтегрального показника людського капіталу дають реальну змогу визначити конкурентоспроможну позицію окремих регіонів. Його значення дає можливість стверджувати про вищий від середнього рівень усіх ключових чинників успіху окремих регіонів в аспекті наявного в них людського капіталу, якщо його величини є більшою за 1, та нижчий від середньодержавного рівень тих же чинників успіху території у разі, коли інтегральний показник людського капіталу є меншим за 1. Такий підхід і слугуватиме подальшому формуванню рейтингу регіонів України за їх КЧУ у контексті використання наявного в них людського капіталу.

5. Інновації як основа регіонального соціально-економічного розвитку стали предметом досліджень багатьох учених та формування таких теорій: технологічних інновацій як екзогенного чинника у неокласичній моделі розвитку Л. Борца, Л. фон Штайна і С. Річардсона, ефекту розливання інформації *spillover* у новій кумулятивній концепції причинності Н. Колдора; інновацій як чинника розвитку за підтримки наукових і технологічних парків; у концепції ендегенного економічного регіонального розвитку П. Малецькі та П. Нійкампа; теорії ендегенного зростання: технологічний прогрес через розвиток НДДКР (B&R) П. Ромера; концепції регіонів, що навчаються, у теорії ендегенного розвитку авторства Б. Ашейма; процес поширення знань і вмінь (*knowledge spillover*) нової теорії зростання, автор якої – Л. Тондл, тощо [7].

У сучасному глобалізованому світі та його економіці зокрема інноваційні процеси мають, по суті, визначальний вплив, тому їх системні дослідження та оцінка й окреслення особливих характеристик інновацій є неодмінною умовою забезпечення економічного розвитку держави у цілому та її регіонів зокрема. У європейській практиці для визначення досягнутого рівня регіональної інноваційності запропоновано використовувати Європейське табло інноваційного розвитку (*European Innovation Scoreboard, EIS*), яке обчислюється Євростатом [3; 14]. Утім, методологія EIS для вимірювання ефективності національних дослідницьких та інноваційних систем не залишається поза гострою критикою,

тому для визначення рівня інноваційності регіонів України запропоновано використовувати, з одного боку, структурну міру розвитку як інструмент багатомірного статистичного аналізу, а з іншого – показники *EIS*. У процесі дискусії над визначенням рівня регіональної інноваційності з'являється ще багато проблемних питань. Одним із них є трактування регіональної інноваційності як пропорційного співвідношення між показниками інноваційності типу INPUT і OUTPUT. Тож на підґрунті такого підходу пропонується визначити ефективність регіональної інноваційності. Для цього послідовно виконують такі визначальні потрібні для цього кроки:

- визначають основні елементи матриць статистичних даних окремо за типами INPUT та OUTPUT на основі чинників регіональної інноваційності. За цими показниковими характеристиками її індикатори згруповано окремо за різними типами INPUT і OUTPUT та їхніми національними статистично облікованими показниками і відповідними одиницями їхнього вимірювання;

- установлюють міру інноваційності регіонів України. Побудова індексу регіональної інноваційності типу INPUT базується на визначенні субіндексів для двох груп: 1) створення знань та підприємництво; 2) інвестиції. Побудова індексу регіональної інноваційності типу OUTPUT ґрунтується на визначенні субіндексів для двох груп: 1) інноваційна діяльність; 2) впливи;

- визначають міру ефективності інноваційності в ієрархічному регіональному розрізі. Підставою для такої оцінки ефективності інноваційності регіону є співвідношення індексів INPUT і OUTPUT. Як це зазначено у [11], «...семантична інтерпретація ефективності регіональної інноваційності потребує уточнення процедури класифікації регіонів з огляду на вибрану методикі співвідношення індексів INPUT та OUTPUT. Таке узагальнення і дасть змогу визначити рівень ефективності регіональної інноваційності. Запропоновано і міру ефективності інноваційності регіону, чим уможлиблюється її визначення у відношенні інноваційності держави у національному розрізі».

Продемонстрований підхід до визначення міри ефективності інноваційності в ієрархічному регіональному розрізі ґрунтується на використанні інструментів *багатомірного статистичного аналізу* та даних статистики Євросоюзу або Державної служби статистики України у сфері інноваційності.

6. Інституційні засади економічного розвитку регіонів. Інституції розуміють як здатність організаційних структур опанувати сучасне управління в умовах постійних змін. У рамках характеристики теорій, у яких регіон розглядається з інституціональної позиції, можна виділити *нову інституційну економіку* та її послідовників. Вона надає велику вагу саме соціальним і культурним явищам як чинникам економічного зростання. Представника-

ми цього напрямку є Т.Б. Веблен, М. Мітчелл та Д.Р. Коммонс. Інституційним підходом до регіонального розвитку вважають і *концепцію агломерації еластичного виробництва Алена Скотта*. Іншою ж концепцією регіонального розвитку, яка посиляється на цей підхід, є *теорія Майкла Стронера* [7].

Інститути впливають на визначення правил поведінки, тому велике значення мають державні інститути, що стоять на охороні економічного та правового порядку. Часто їх розглядають як один із трьох принципових рівнів аналізу економічного життя у просторі як посередника між суб'єктами (особами) і загальними соціальними та політичними й економічними структурами [13]. По-іншому трактують інститути Європейська Комісія та ОЕСР, які визначають їх як: загальну освітню систему; систему вищої освіти; систему спеціалізованої технічної освіти; науково-дослідну базу; набір знань у вигляді публікацій, стандартів і технічних норм; інноваційну політику; макроекономічне та юридичне оточення; принципи політики, що стосуються відсоткових ставок, валютної політики, митних платежів і конкуренції; комунікаційну інфраструктуру та телекомунікаційні мережі; фінансові установи, які сприяють полегшенню доступу до капіталу високого ризику (*venture capital*); доступність ринку, отже, можливість формування близьких зв'язків із клієнтами, і такі аспекти, як величина ринку та легкість доступу до нього; структуру сектору і конкурентоспроможне оточення, зокрема існування фірм-постачальників у комплементарних секторах [14]. Інституції ж у вузькому значенні – державні установи (влада та вища школа); державно-приватні установи (приміром, агентства регіонального розвитку); позаурядові установи громадянського сектору (наприклад, фонди і товариства розвитку малого бізнесу та інноваційності, центри, що підтримують трансфер технологій, технологічні парки та інкубатори); товариства приватного сектору (у тому числі професійні спілки); приватні установи (зокрема, різні фонди *venture capital*) [11–13; 15].

Роль таких структур в економічному розвитку регіонів вивчено на основі використання *логічного узагальнення, аналізу та синтезу*. Водночас *компаративний аналіз* дав змогу проаналізувати інституційне оточення як інструментарій створення середовища активної для інноваційної діяльності.

У табл. 1 відображено наявний логічний взаємозв'язок наведених теорій і різних чинників та методів дослідження економічного розвитку регіону.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Розглядаючи *економічний розвиток регіону* як різні якісні та структурні зміни у його економіці внаслідок економічного зростання, *під його концепцією* ми розуміємо систему поглядів, що визначають основний напрям, стратегію і так-

Таблиця 1

Логічна схема взаємозв'язку теорій, чинників і методів дослідження економічного розвитку регіону [2]

Теорії економічного розвитку регіону	Чинники економічного розвитку регіону	Методи дослідження економічного розвитку регіону:	
		індивідуальні	спільні
<i>Традиційні теорії економічного розвитку</i>			
Теорія економічної бази	<i>виробничі чинники:</i> коефіцієнт надлишку працівників, коефіцієнт локалізації, коефіцієнт диверсифікації, регіональний коефіцієнт концентрації мультиплікатор	структурний аналіз, структурно-функціональний аналіз	економіко-статистичний аналіз, аналіз просторових даних
	коефіцієнт інтенсивності виконання базових функцій		
Теорія ендегенного регіонального розвитку	<i>інфраструктура:</i> виробнича ринкова соціальна	логічне узагальнення, аналіз та синтез, теорія метрики (відстані)	
Нова теорія зростання Нова інституційна економіка	<i>мале підприємництво:</i> кількість малих підприємств, оборот реалізованої продукції, кількість зайнятих, із них частка найманих працівників у МП	логічний аналіз, кореляційний аналіз, описова статистика, таксономічний аналіз	
<i>Новітні теорії економічного розвитку</i>			
Нова теорія зростання Лукаса, Баро, Сала-і-Мартіна Нова теорія зростання <i>learninig-by-doing</i> Лукаса Концепція ендегенного регіонального розвитку Камагні	<i>людський капітал:</i> кількість студентів вищих навчальних закладів, число працівників освіти, кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень розробок, забезпеченість населення лікарняними ліжками, частка зареєстрованих безробітних	таксономічний аналіз	економіко-статистичний аналіз, аналіз просторових даних
Неокласична модель розвитку Борца, Штайна та Річардсона Ефект розливання інформації <i>spillover</i> у новій кумулятивній концепції Калдора Концепція ендегенного регіонального розвитку Малецкі та Нійкампа Теорія ендегенного зростання через розвиток НДДКР (B&R) Ромера Концепція регіонів, які навчаються; у теорії ендегенного регіонального розвитку Ашейма	<i>інноваційність:</i> індекс INPUT: 1) створення знань і підприємництво 2) інвестиції індекс OUTPUT: – інноваційна діяльність – впливи	багатовимірний статистичний аналіз	
Процес поширення знань і вмінь (<i>knowledge spillover</i>) в новій теорії зростання Тондла			
Нова інституційна економіка Веблена, Мітчелла та Коммонса Концепція агломерації еластичного виробництва Скотта Теорія Сторпера	<i>інституцій:</i> державні установи, державно-приватні установи, позаурядові установи громадянського сектору, товариства приватного сектору, приватні установи	логічне узагальнення, аналіз і синтез, компаративний аналіз	

тику реалізації відповідних якісних та структурних змін у його економіці, формування якої відбувається шляхом створення й організації

знань про об'єкт дослідження. Відповідно, її *методологічним базисом (основою)* можна вважати організацію діяльності з належного

наповнення території відповідними знаннями (їх формування). Такі знання збільшуються, головним чином, у кумулятивний спосіб та відіграють основну роль в економічній і соціальній системах країни, акумулюючи осередки концентрації економічної активності, тобто створення певної доданої вартості та робочих місць. Таким чином, розроблено методологічний базис формування концепції економічного розвитку регіону, який включає парадигму наукового пізнання (вхід – у теорії систем і системного аналізу), концепцію економічного розвитку регіону («чорна скринька») та його конструкт (вихід). При цьому формування такої «чорної скриньки» здебільшого відбувається шляхом реалізації відповідної тріади компонент: традиційні та новітні теорії економічного розвитку регіонів – його визначальні чинники – відповідні методи їхнього системного наукового дослідження. Для цього продемонстровано різні методи і техніки наукових досліджень у сфері регіонального аналізу економічного розвитку. Однаковою мірою розглядаються як кількісні, що опираються на статистичний аналіз даних для цілої сукупності, так і якісні методи.

Застосування кількісних і якісних методів дослідження гарантує досягнення ефективності в його аналізі та інтерпретації. Охарактеризовані методи дають можливість: ідентифікувати структурно-функціональні особливості регіонів, потенціал їх розвитку, актуальні та потенційні бар'єри їх розбудови, які порівняно швидко змінюються; визначати структуру й основні тренди людського капіталу та соціальної активності; здійснювати оцінку територій із погляду рівня їх інфраструктури; будувати різні моделі просторового розвитку з урахуванням відповідних виробничих і різних інноваційних та інфраструктурних чинників, інституційного оточення, ідентифікації чи делімітації функціональних просторів як на регіональному, так і національному рівнях.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Благун І.С., Дмитришин Л.І. Концептуальний підхід до моделювання просторово-структурної диференціації грошових доходів населення. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 6(144). С. 114–122.
2. Благун І.С., Сисак Л.І., Солтисік О.О. Моделювання сталого розвитку регіону : монографія. Івано-Франківськ : Центр інформаційних технологій, 2006. 166 с.
3. Внукова Н.М. Методологія та практика побудови статистики обсягів послуг виробничого характеру на регіональному рівні. *Статистика України*. 2002. № 4. С. 30–36.
4. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети. Київ : Наукова думка, 2006. 512 с.
5. Карпов В.І. Методологія європейської регіональної статистики (основні теоретичні положення і практичне значення для України). *Статистика України*. 2002. № 4. С. 19–26.
6. Клебанова Т.С., Дубровина Н.А., Стрижиченко К.А. Анализ экономического роста : учебное пособие. Харьков : ХГЭУ, 2002. 224 с.

7. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком. Київ : Вища школа, 2000. 224 с.
8. Стоянець Н.В. Методологічні аспекти соціально-економічного розвитку регіонів. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2015. Вип. 2(2). С. 208–213.
9. Большой энциклопедический словарь. Москва : Мысль, 1998. 960 с.
10. Словник іншомовних слів. URL: <http://slovopectia.org.ua> (дата звернення: 27.11.2020).
11. Chądzyński, J., Nowakowska, A., Przygodzki, Z. Region i jego rozwój w warunkach globalizacji. CedeWu.pl Wydawnictwa Fachowe. Warszawa, 2007. S. 119.
12. European Innovation Scoreboard. URL: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/24829> (дата звернення: 27.11.2020).
13. Martin, R., Sunley, P. Paul Krugman's geographical economics and its implications for regional development theory. *A critical assessment, economic geography*. 1996. Vol. 72/3. S. 259–292.
14. Methodology Report on European Innovation Scoreboard 2017. URL: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/25101> (дата звернення: 27.11.2020).
15. OECD, 2012. Entrepreneurship at a Glance, Paris: OECD.

REFERENCES:

1. Blahun, I. S., Dmytryshyn, L. I. (2013) Kontseptualnyj pidkhyd do modeliuвання просторово-структурної диференціації грошових доходів населення [*Conceptual approach to modeling spatial and structural differentiation of monetary income of the population*]. *Current economic problems*. № 6 (144). Kyjiv, 2013 [in Ukr.].
2. Blahun, I. S., Sysak, L. I., Soltysik, O. O. (2006). Modeliuвання staloho rozvytku rehionu [*Modelling of sustainable development of the region*]. Monograph. Ivano-Frankivsk: Publishing and Design Department of the Centre of Information Technologies, 2006 [in Ukr.].
3. Vnukova, N. M. (2002). Metodolohija ta praktyka pobudovy statystyky obshahiv posluh vyrobnychoho kharakteru na rehionalnomu rivni [*Methodology and practice of constructing statistics on the volume of production services at the regional level*]. *Statistics of Ukraine*. № 4. Kyjiv: State Statistics of Ukraine, 2002 [in Ukr.].
4. Dolishnij, M. I. (2006). Rehionalna polityka na rubezhi XX – XXI stolit: novi priorytety [*Regional policy at the turn of the XX – XXI centuries: new priorities*]. Kyjiv: Scientific thought, 2006 [in Ukr.].
5. Karpov, V. I. (2002). Metodolohija jevropejskoji rehionalnoji statystyky (osnovni teoretychni polozhennia i praktychne znachennia dlia Ukrajinu) [*Methodology of European regional statistics (basic theoretical provisions and practical significance for Ukraine)*]. *Statistics of Ukraine*. № 4. Kyjiv: State Statistics of Ukraine, 2002 [in Ukr.].
6. Klebanova, T. S., Dubrovyna, N. A., Stryzhychenko, K. A. (2002). Analiz ekonomycheskoho rosta [*Analysis of economic growth*]. Textbook. Kharkov: Publishing House of KhGEU, 2002 [in Rus.].
7. Stechenko, D. M. (2000). Upravlinnia rehionalnym rozvytkom [*Regional Development Management*]. Kyjiv: High school, 2000 [in Ukr.].
8. Stojanets, N. V. (2015). Metodolohichni aspekty sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv [*Methodological aspects of*

- socio-economic development of regions*]. *Scientific Bulletin of Mukachevo state un-ty, Economics series*. Iss. 2 (2). Mukachevo: Publishing House MSU, 2015 [in Ukr.].
9. Bolshoj entsyklopedycheskyj slovar [*Big encyclopaedic dictionary*]. M.: Mysl, 1998 [in Rus.].
  10. Slovnyk inshomovnykh sliv [*Dictionary of foreign words*]. Retrieved from: <http://slovopedia.org.ua> [in Ukr.] (access. – 27.11.2020).
  11. Chądzyński, J., Nowakowska, A., Przygodzki, Z. Region i jego rozwój w warunkach globalizacji. CedeWu.pl Wydawnictwa Fachowe. Warszawa, 2007. S. 119.
  12. European Innovation Scoreboard. Retrieved from: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/24829> [in Engl.] (access. – 27.11.2020).
  13. Martin, R., Sunley, P. (1996). Paul Krugman's geographical economics and its implications for regional development theory: A critical assessment, *economic geography*. Vol. 72/3. Londjn, 1996. S. 259-292.
  14. Methodology Report on European Innovation Scoreboard 2017. Retrieved from: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/25101> [in Engl.] (access. – 27.11.2020).
  15. OECD, 2012. *Entrepreneurship at a Glance*. Paris: OECD.